

OBSAH

Úvod: pedagogika, věda, metateorie 15

Nejednota v nazírání na vědeckost pedagogiky 16

Kritika úrovně pedagogiky; nedůvěra v reálnost vědecké pedagogiky; vědecké a praktické teorie výchovy; pedagogika jako smíšená normativně deskriptivní disciplína; pedagogika jako filozofická disciplína; plynulé přechody k světonázorové podobě pedagogiky; pedagogika jako ryze zkušenostní věda; existence různých směrů v pedagogice; příčiny nejednoty

Původ pedagogiky v praktické nauce o výchově 24

Výchova jako dovednost; nauky o výchově jako nauky dovednostní; informování a inspirování vychovatelů; preferování normativního přístupu; obsahové roviny tradiční pedagogiky; výhrady a kritika; kritická význam moderního pojmu vědy

Závislost pedagogiky na hodnotách, normách a světovém názoru 32

Nezbytnost světonázorových stanovisek v praktických teoriích výchovy; chybné chápání praktických teorií jako teorií vědeckých; ideologie a pedagogika; ideologie a vědecké teorie

Důvody pro rozlišování pedagogických výrokových systémů 38

Slabiny smíšeného charakteru pedagogiky; dělba práce a specializace; tři kategorie výchovných teorií: věda o výchově, filozofie výchovy, praktická pedagogika; terminologické problémy; praktický význam terminologické dohody; diferenciací pedagogických výrokových systémů, ne odborných pedagogů; pravdivost výrokových systémů a jejich sociální užitečnost

Stanovení pojmu věda a metodologických pravidel 43

Věda jako činnost a jako systém výroků; ideální podoba vědy; základní stanoviska v teorii vědy; poznání jako cíl vědecké činnosti; teorie vědy v analytické filozofii

Úkoly metateorie výchovy 48

Pojem metateorie; analýza, kritika a normování výchovných teorií; poměr mezi výchovou, teorií výchovy a metateorií výchovy

I. Věda o výchově 50

Pojem výchovy 51

Sociální aktivita; psychické dispozice; účel, cíl, záměr, ideál; definice pojmu výchova

Rozmanitost výchovných jevů 55

Rozdílné cíle výchovy; rozdíly mezi edukanty; rozdíly mezi vychovateli; rozdílné situace; rozdílné formy výchovy

Předmět vědy o výchově 62

Výchova jako realita; výchovná situace, pole výchovy; hlavní předměty zájmu; objekt materiální a formální; formulace problémů; popis a objasnění psychických objektivací; vztah účelu a prostředku; věda o výchově jako analytická věda teleologicko-kauzální; různá označení pro stejné problémy

Věda o výchově jako empirická sociální věda 72

Potíže s tříděním věd; humanitní vědy; vědy o chování; vědy o jednání; vědy kulturní; vědy sociální; poměr k psychologii a sociologii; praktické důvody pro speciální vědu o výchově

Ke zdánlivé vědeckosti ideologizované pedagogiky 79

Konfesijní pedagogika; politická pedagogika; pedagogika marxistická; „kritická sociální věda“; „kritická“ pedagogika či „pedagogika emancipace“; propagandistické zneužívání vědy; hodnotová nezávislost jako rozlišující znak

Požadavky na jazyk vědy o výchově 84

Informativní, imperativní a emotivní vyjadřování; jasnost; mnohoznačnost a vágnost; pojmy a jejich jasnost; normativní a emocionální vedlejší významy; příklad „socializace“; teoretické pojmy; hypotetické konstrukty; informační obsažnost; srozumitelnost; objektový jazyk a metajazyk

Smysl a meze požadavku na hodnotovou nezávislost 96

Výchova a hodnoty; prožívání hodnot, hodnocení, nositelé hodnot; hodnoty; hodnotové soudy; normy; hodnotový základ vědy; morální problémy při šíření a užívání vědeckých poznatků; hodnocení a normy jako předmět vědy o výchově; vysvětlení normy „hodnotová nezávislost“

Problematika jedinečného a obecného v současnosti a v minulosti 107

Jednotlivé jevy a znalost zákonů; historiografie výchovy; nomotetická nebo teoretická věda o výchově

Ia. Nomotetické úkoly vědy o výchově .. 111

<i>Problémy a hypotézy jako východisko .....</i>	112
Předběžné znalosti a pozorování; deskriptivní pedagogika; kritika naivního empirismu	
<i>Vědecké teorie jako cíl zkoumání .....</i>	116
Významy slova „teorie“; věda jako zdůvodněná struktura; postulát objektivní testovatelnosti; zákonitosti a formulace zákonů; zákony nižšího a vyššího stupně; teorie jako systém výpovědí o zákonech	
<i>O rozdílu mezi vytvářením a prokazováním vědeckých výroků .....</i>	125
Tolerantnost k metodám získávání poznatků; rigorózní nároky na ověřování výroků; „pochopení“, jeho význam a meze	
<i>Ověřování, zdůvodňování a zamítnutí hypotéz a teorií .....</i>	128
Metody logického a empirického testování; problém indukce; falzifikace; rozumné zamítnutí; potvrzení; teorie a empirie	
<i>Zákonitosti a teorie v sociálních vědách .....</i>	135
Nedostatek univerzálních zákonitostí; rozdíly mezi přírodními a sociálními vědami podmíněné jejich předmětem; nutnost interpretovat cizí vnitřní život, nepřístupný pozorování; komplexnost; jedinečnost a proměnlivost; celistvé prožitky místo elementů; možnost a nutnost poznat zákony	
<i>Konstruování a užití teorií ve vědě o výchově .....</i>	140
Zájem praktických vychovatelů o aplikovatelnost; preferovat konstruování teorií	
<i>Získávání faktů pro konstruování teorií ve vědě o výchově .....</i>	142
Deskripce; explorativní terénní výzkum; případové studie; experiment; výzkum „ex post facto“; verifikační terénní výzkum; multifaktorové výzkumy a jejich hranice; nekompletnost a neuzavřenost teorií ve vědě o výchově	
<i>Explanacní využití teorií .....</i>	150
Model vědecké explanace; deduktivní nomologické objasnění; induktivní statistické objasnění; nekompletnost explanací; parciální explanace; provizorní explanace	
<i>Užití teorií k prognózování .....</i>	155
Strukturální podobnost prognóz a explanací; rozdíly; nejistota o jednotlivých případech	

Využití teorie při řešení technologických problémů výchovy 157

Logika technologických postupů; účely a hodnotové soudy; relace mezi hypotetickými zákonitostmi a technologickými výroky; těžkosti s teoretickým zdůvodněním výchovné technologie

Ib. Historiografie výchovy 161

Různé názvy historické části vědy o výchově 161

Historiografie výchovy a pedagogiky

Rozdílné názory na její úkol 163

Obohacení znalosti faktů; získání, zdůvodnění a podpora norem; technické normy výchovy; normy morální a světonázorové; normativní úkoly historiografie výchovy uvnitř pedagogiky jako její „historické a systematické“ disciplíny; uvnitř duchovědné čili hermeneutické pedagogiky; uvnitř marxisticko-leninské pedagogiky

K metodologii historické vědy 171

Otázky o změnách v uplynulých letech; metodologické obtíže; výzkumné techniky; pochopení a hodnotová nezávislost

Předmět historiografie výchovy 175

Dějiny výchovy a dějiny pedagogických názorů; zvláštní situace dějin vědy o výchově; rozmanitost a propletenost minulých fenoménů výchovy; nebezpečí rozšíření až v historický výzkum socializace; činnostní pojem výchovy jako určující směrice; indirektivní výchova; odmytologizování dějepisu školství; dějiny pedagogických pověr

II. Filozofie výchovy 179

Rozdílná pojetí filozofie 179

Filozofie jako univerzální věda, světový názor, návod k životu a noetika; rozlišování podle vědeckosti?; analytická nebo epistemologická filozofie; světonázorová nebo metafyzická filozofie; normativní filozofie

Názory na filozofii výchovy 185

Empirickovědní výrokový systém s nepodstatnými normativními přídávky; pansofická filozofie výchovy; praktická pedagogika označená jako filozofie; historiografie ideí; interpretace filozofických textů z pe-

dagogického hlediska; analytická filozofie pedagogických výrokových systémů; světonázorová filozofie výchovy; normativní filozofie výchovy

Normativní nedostatečnosti tradiční pedagogiky 195

Nedostatek konkrétních norem; obsahově chudé a nedostatečně zdůvodněné cíle výchovy; mravní normy nepostačující pro výchovné jednání; uplatnění hodnotových soudů na nesprávných místech

Hodnocení a normy jako problém empirický, normativní a noetický 199

Hodnocení a normy jako psychické a sociální skutečnosti; udílení smyslu, hodnocení a stanovení norem; metateoretická kritika hodnotových soudů a norem a jejich zdůvodňování

Úkoly a problémy normativní filozofie výchovy 203

Úbytek institucionálních normativních pomůcek pro orientaci vychovatelů; bezradnost, nedůvěra k hodnotám, podléhání módám; určování norem na základě racionálního rozhodování; členění podle výchovných cílů a prostředků

Normativní filozofie cílů výchovy a její metateorie 207

Volba a stanovení cílů výchovy; meritum a interpretace normy; metateoretické názory na normy; metody zdůvodňování norem; logická argumentace; chybné závěry z existujícího o žádoucím; iluze o odvoditelnosti obsažných konkluzí z obsahově chudých cílů výchovy; formální legitimita či „procesní legitimita“; meritomní zdůvodnění

Normativní pedagogická etika a normativní filozofie vzdělávacích obsahů a výchovných institucí 216

Nauka o ideálních vlastnostech vychovatele; nauka o povinnostech vychovatelů; normativní filozofie učebních obsahů; normativní filozofie výchovných institucí

III. Praktická pedagogika 220

Praktická pedagogika a věda o výchově 220

Nepostradatelnost praktické pedagogiky; její vztah k vědě o výchově podle WILLMANNA; podle DURKHEIMA; podle LOCHNERA; světonázorová determinace praktické pedagogiky

Vymezení a označení praktické pedagogiky 226

Definice praktické pedagogiky; odlišení od normativní filozofie výchovy; „normativní pedagogika“; „aplikovaná pedagogika“; „praktická pedagogika“; „pragmatická pedagogika“; „praxeologická pedagogika“

<i>Duchovědná pedagogika jako praktická pedagogika</i>	230
DILTHEY; LITT; WILHELM FLITNER; varianty sociálně kritické pedagogiky	
<i>Součásti praktické pedagogiky</i>	235
Situční analýza; nauka o cíli; nauka o metodách; část motivační a profesně etická	
<i>Výhrady k praktické pedagogice</i>	242
Námítky z hlediska odlišného pojmu vědy; argument o nekritičnosti k normám; vyvracení námitek; je kritičnost k normám nejdůležitější?; nabádavé připomenutí a zdůvodňování; shoda v pojmu vědy; hranice výchovné technologie	
<i>Požadavky kladené na praktickou pedagogiku</i>	250
Ideál „praktického kánonu“; sedm minimálních požadavků	

Závěr: Rozmanitost a jednota pedagogického vědění 253

<i>Seznam literatury</i>	257
<i>Věcný rejstřík</i>	294
<i>Jmenný rejstřík</i>	302